Nilgün ERCAN
Kimya Mühendisi

İklim değişikliğinde fikri mülkiyet haklarıyla pazar kapma arayışı

İklim müzakerelerinde fikri mülkiyet çelişkisi

Önümüzdeki 10 yılda yeni teknolojilerin yaygınlaşma hızını belirleyecek esas aktörlerin OECD ülkelerindeki kurumlar ve şirketler olacağı belirtilmektedir. Teknolojik gelişmeler ve yenilikler OECD ülkelerinden gelecektir. ABD'nin karbon tutma teknolojisi alanındaki patentlerde açık ara önde olmasının yanı sıra, ABD, Japonya ve Almanya'daki şirket ve araştırma enstitüleri, enerji alanındaki teknolojik yeniliklerde net bir şekilde liderliği götürmektedir.

Aralık ayında Kopenhag'da yapılacak olan, Kyoto Protokolu sonrasının şekillenmesi açısından kritik nitelikteki İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (İDÇS) 15. Taraflar Konferansı'na giderken, teknoloji transferi ve fikri mülkiyet hakları, tartışmaların yoğunlaştığı konulardan biri haline geldi. Karbon yoğunluğu düşük teknolojilerin gelişmekte olan ülkelere yaygınlaşması bağlamında gündeme gelen bu tartışmaların bir tarafında bazı gelişmiş ülkeler, özellikle ABD ve büyük şirketler yer alırken; diğer yanda da Çin ve gelişmekte olan ülkelerden oluşan G77'ler grubu bulunuyor.

Geçtiğimiz aylarda ABD Temsilciler Meclisi'nden geçen bazı düzenlemelerde iklim değişikliği ile ilgili olarak fikri mülkiyet haklarını güçlendiren maddeler yer aldı. Temsilciler Meclisi'nde 10 Haziran'da oylanan Dış İlişkiler Yetki Kanunu'nun 1120A bölümünde iklim değişikliği konusunda şu ifadelere yer verildi:

"Amerikan iş olanaklarını korumak, ekonomik büyümeyi ve yeşil ekonomiyi ilerletmek için, Birleşik Devletlerin iklim değişikliği konusunda Birleşmiş Milletler İDÇS'ne yönelik politikası şu olacaktır; Başkan, Dışişleri Bakanı ve BM'deki ABD daimi temsilcisi, rüzgar, güneş, biyokütle, jeotermal, hidro, çöp sahalarındaki metan, doğalgaz, deniz, çöp yakma, yakıt hücresi, hidrojen, mikrotürbin, nükleer, temiz kömür, elektrik bataryaları, alternatif yakıt, alternatif yakıt ikmal altyapısı, ileri vasıtalar, elektrik şebekesi veya enerji verimli teknolojiler dahil enerji ve çevre ile ilgili teknolojilere ilişkin fikri mülkiyet haklarının korunması için bu Yasanın yürürlüğe girdiği tarih itibariyle var olan uluslararası gerekliliklere (şartlara) sıkı sıkıya uyulmasını ve tatbikatını sağlamalı ve bunlara ilişkin herhangi bir gerilemeyi önlemelidir."

Benzer ifadeler, 9 Temmuz'da Temsilciler Meclisi'nden geçen **"Dış Operasyonlar ve Bağlı Programlar Tahsisat Yasası"**nda da bulunmaktadır.

ABD şirketlerine yeni pazar fırsatı

Aynı şekilde, 1978 tarihli ilk yasanın değişikliği olarak Demokrat Parti temsilcileri **Waxman** ve **Markey** tarafından teklif edilen ve **"Amerikan Temiz Enerji ve Güvenliği Yasası 2009"** adıyla 26 Haziran'da Temsilciler Meclisi'nden geçen düzenlemede de konuyla ilgili değerlendirmeler yer almaktadır. **"Temiz Teknolojilerin İhracatı"** alt başlığında yer alan 441. bölümde, BM İDÇS kapsamında sera gazları salımının azaltılmasının gerekliliğine değinilirken, TRIPS (Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları) Anlaşması kapsamındaki fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin şartlara kesinlikle uyulması yönünde vurgu yapılmaktadır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde temiz teknolojilere dayalı yatırım yapılmasının ABD şirketlerine yeni pazarlar açmak için bir fırsat olduğu belirtilirken, fikri mülkiyet haklarının, temiz teknolojilere ilişkin araştırma-geliştirme çalışmalarının, yatırımların ve bu teknolojilerin küresel ölçekte yaygınlaşmasının itici gücü olduğu vurgulanmaktadır. Fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik bir gerilemenin ABD şirketlerinin rekabet gücünü ve yüksek nitelikli iş olanaklarını zayıflatacağı yönünde saptamalar yer almaktadır.

Bazı kaynaklar, arka arkaya gelen ve Senato'da görüşülmeyi bekleyen bu düzenlemelerin yapılmasının gerisinde, **Obama**'nın Enerji Sekreteri **Steven Chu**'nun Mart 2009'daki bir beyanatında **"fikri mülkiyetin olabildiğince paylaşılması"** yönündeki ifadesine karşı ABD şirketlerinden gelen tepkinin bulunduğuna dikkat çekmektedir. Nitekim ABD, Kopenhag sürecindeki uluslararası toplantılarda, gelişmekte olan ülkelerin girişimlerine karşı, fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin konularda herhangi bir esnekliği ve değişikliği kabul etmeyeceğini belirtmiştir.

Buna karşılık G 77'ler ile Çin, iklim bağlantılı yeni teknolojilere erişebilmek amacıyla, mecburi lisans (compulsory licensing) uygulaması dahil TRIPS Anlaşması kapsamındaki tüm esnekliklerin uygulanmasını, kamu tarafından fon ayrılan teknolojiler ve bunlarla bağlantılı **"know how"**un paylaşılması için adımlar atılmasını ve **"İklim Değişikliği için Küresel Teknoloji Havuzu"** oluşturulmasını talep etmektedir.

Fikri mülkiyet hakları itici güç mü, engel mi?

Fikri mülkiyet hakları ile teknolojik yenilikler arasındaki ilişki konusunda iki farklı yaklaşım bulunmaktadır. Biri ABD'nin başı çektiği, fikri mülkiyet haklarının korunmasına ilişkin koşulların sıkılaşmasının iklim bağlantılı teknolojik gelişmelerin hızının artmasına neden olacağı yönündeki, **"özel sektörün kârlarının korunmasını temel alan"** bakış açısıdır. Diğeri ise, gelişmekte olan ülkelerden gelen, fikri mülkiyet haklarını yeni ve temiz teknolojilerin yaygınlaşması önünde engel olarak gören ve bu ülkelerin söz konusu teknolojilere erişim olanaklarının ancak fikri mülkiyet haklarının korunmasına yönelik koşullarda daha fazla esneklik yapılmasıyla mümkün olacağını savunan yaklaşımdır.

Bu tartışmaların Kopenhag'ta da süreceği saptamasından hareketle, uluslararası konularda araştırma yapan, İngiltere kökenli bir düşünce kuruluşu olan Chatham House tarafından, rüzgar, solar fotovoltaik (PV), konsantre solar güç (concentrated solar power/ CSP) , biyokütleden elektrik, temiz kömür ve karbon tutma konularındaki patent sahipliği ile piyasaya uygulanma hızlarını inceleyen bir rapor hazırlanmıştır. Eylül 2009 tarihli bu raporda ilginç saptamalar yer almaktadır:

- Enerji teknolojileri doğrusal bir mantık çerçevesinde ya da tek bir ekonomik sektörün sınırları içinde gelişmemektedir. Örneğin solar PV teknolojisi, tüketici ve sanayi elektroniğindeki, CSP ise havacılık ve uydu teknolojisindeki gelişmelerden yararlanmıştır.
- Analizlere göre enerji sektöründeki buluşlar 20 ya da 30 yıllık sürelerde kütlesel ölçekte piyasaya ulaşabilmektedir. Gerçekçi bir yaklaşımla, iklim değişikliği ile ilgili hedeflerin tutturulabilmesi, ancak temiz teknolojilerin küresel ölçekte yaygınlaşması için gerekli olan sürenin 2025 yılına dek yarı yarıya düşürülmesi ile mümkün olabilecektir.

Teknolojik gelişmeler OECD'den gelecek

- Önümüzdeki 10 yılda yeni teknolojilerin yaygınlaşma hızını belirleyecek esas aktörlerin OECD ülkelerindeki kurumlar ve şirketler olacağı belirtilmektedir. Teknolojik gelişmeler ve yenilikler OECD ülkelerinden gelecektir. İncelenen hiçbir alt sektörde istisna oluşturan bir durumla karşılaşılmamıştır. ABD'nin karbon tutma teknolojisi alanındaki patentlerde açık ara önde olmasının yanı sıra, ABD, Japonya ve Almanya'daki şirket ve araştırma enstitüleri, enerji alanındaki teknolojik yeniliklerde net bir şekilde liderliği götürmektedir. İncelenen altı alt sektörde, karbon tutma teknolojileri hariç, Çin kökenli patentler de önemli bir yer tutmakla birlikte, diğer bazı verilerle kontrol edildiğinde, bu patentlerin önemli ölçüde çok uluslu şirketlerin Çin'deki yan şirketlerine ait olabileceği sonucuna varılmaktadır. Brezilya, Çin ve Hindistan gibi yükselmekte olan ekonomilerin yenilik yapma kapasitelerinde hızlı ilerlemeler saptanmakla beraber, incelenen alt sektörlerde patent sahipliği açısından ilk 10 sırada bu ülkelerden herhangi bir kuruluş görünmemektedir.

Patentlerde büyük şirketler üstün

- Verilere göre, ulusal nitelikte olsun ya da çok uluslu olsun büyük şirketlerin üstünlüğü dikkat çekmektedir.

Enformasyon ya da biyoteknoloji alanlarının tersine enerji alanındaki teknolojik gelişmelerde küçük ve orta ölçekli şirketlerin patentlerdeki payı oldukça düşüktür. Gelişmekte olan ülkelerin bu alanlara girebilmesinin ancak büyük şirketlerle mümkün olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca bu ülkeler için, yabancı teknolojiyi elde etmek üzere strateji geliştirmek, bu stratejiyi yerli yenilik kapasitesine yapılacak yatırımlarla tamamlamak gerektiği yönünde bazı saptamalar yapılmaktadır.